

Zgłoszony do druku: 7 XII 2023

Przyjęty do druku: 14 XII 2023

DOI: <https://doi.org/10.12775/AKZ.2023.013>

Flaga-Gieruszyńska, Kinga, Paweł Gut, i Piotr Frąckowiak, red.
Zarządzanie dokumentacją: aspekty prawne i historyczne. Rozprawy
i Studia / Uniwersytet Szczeciński, t. (1364) 1290.
Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2023

Zarządzanie dokumentacją – aspekty prawne i historyczne pod redakcją Kingi Flagi-Gieruszyńskiej, Pawła Guta oraz Piotra Frąckowiaka to pozycja, która ukazała się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Szczecińskiego. Jest to zbiór piętnastu rozdziałów, w których autorzy poruszają problematykę wartości dokumentów na przestrzeni lat, historycznych oraz współczesnych wyzwań i narzędzi zarządzania dokumentacją, a także problematykę terminologii czy aspektów prawnych. W przedmowie autorzy słusznie zauważają, że „dokument jest nieocenionym źródłem wiedzy na temat działalności władzy publicznej oraz organów wymiaru sprawiedliwości [...] To daje ogromny materiał do analiz dotyczących mechanizmów i procedur podejmowania decyzji, okoliczności istotnych dla prawidłowej oceny zjawisk gospodarczych i społecznych, a także uwarunkowań ludzkiego życia”¹.

Pierwszy rozdział, autorstwa Moniki Płuciennik z Uniwersytetu Gdańskiego, porusza kwestie dotyczące terminologii archiwalnej i jej korelacje z terminologią prawną. Autorka na przykładzie trzech aktów prawnych – Dekretu o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami (1919 r.), Dekretu o archiwach państwowych (1951 r.) oraz Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (1983 r.) jak również przepisów wykonawczych omawia terminologię używaną w aktach prawa oraz znaczenia analogicznych wyrażań użytych w podręcznikach archiwalnych (1954 i 1974 r.). Autorka ukazuje zakres pojęciowy terminologii używanej w polskim prawie, ale również zmienność znaczeniową pojęć, jednocześnie wskazując na luki

¹ Flaga-Gieruszyńska, Gut, i Frąckowiak, *Zarządzanie dokumentacją: aspekty*, 7.

semantyczne, brak precyzji w nazewnictwie czy nawet używanie pojęć bez dokładnego określania ich znaczenia. Ponadto w artykule ukazana jest zmienność znaczeniowa niektórych pojęć oraz określone są ramy powstania niektórych pojęć. W zakończeniu rozdziału autorka wysuwa tezę, że „najważniejszym zadaniem powinno być wydanie nowego słownika archiwalnego, w którym doprecyzowano by nieścisłości terminologiczne i wypracowane definicje oraz terminy stosowane w archiwistyce współczesnej”². Według autorki jest to jedyna droga do ujednolicenia nazewnictwa stosowanego zarówno w polskim prawie jak i w literaturze naukowej.

Drugi rozdział, autorstwa Radosława Gazińskiego z Uniwersytetu Szczecińskiego, traktuje o zarządzaniu dokumentacją w księstwach pomorskich przez administrację Gryfitów oraz aktami poksiażęcymi przez prowincjonalne władze szwedzkie i brandenburskie w XVII w. Autor na podstawie zachowanych źródeł nakreśla sposoby gromadzenia, porządkowania i przechowywania dokumentów wytwarzanych w XVII w. na ziemiach pomorskich. Autor podkreśla fakt istnienia trzech władz terytorialnych, w których funkcjonowały osobne kancelarie, dwory, archiwa czy sądy. Wykazuje występujące podobieństwa i różnice. W sposób syntetyczny i bardzo ciekawy opisuje zachowane ewidencje oraz historyczne przyczynki do układu, jak również stanu zachowania akt. W rozdziale omówione zostały inwentarze akt poksiażęcych, co stanowić może interesujący materiał zachęcający do zgłębienia badań nad tematem. Jednocześnie po zapoznaniu się z rozdziałem można wysnuć stwierdzenie, iż już w średniowieczu istniały dobrze rozwinięte narzędzia zarządzania dokumentacją, o czym mogą świadczyć zachowane akta pozostające w zdecydowanej większości w układzie nadanym przez twórców. Jest to część książki, która z pewnością może zainteresować zarówno historyka jak i zarządcę dokumentacją.

Kolejna część książki to tekst Pawła Guta z Uniwersytetu Szczecińskiego, pt. „Wykaz akt dla dokumentacji ogólnej instytucji wymiaru sprawiedliwości w Niemczech z 1935 roku”. W rozdziale autor skupia się nad znaczeniem wprowadzenia w 1935 r. instrukcji dla zarządzania dokumentacją w sprawach administracji wydziału sprawiedliwości, omawia rys historyczny wprowadzenia tegoż aktu prawnego, jego budowę oraz zastosowanie. W tekście wykazano również, jak wykaz z lat 30. XX w. różni się od współcześnie istniejących, wykazując podobieństwa, ale też różnice w budowie czy zastosowaniu. Jak zaznaczono, „wykaz akt miał służyć jedynie układowi akt w urzędzie i zarządzania nimi. Dokument ten nie regulował sprawy wartościowania i selekcji dokumentacji, czyli decyzji o uznaniu jej za materiał archiwalny lub dokumentację niearchiwalną”³. Autor podkreśla również uniwersalność dokumentu oraz jego znaczenie dla współczesnego zarządzania dokumentacją, bowiem wykaz ten, jedynie uaktualniany, obowiązuje w Niemczech do dziś. Cały rozdział może być zatem bardzo

² Ibid., 20.

³ Ibid., 41.

przydatny dla badaczy sposobów zarządzania dokumentacją w niemieckim wymiarze sprawiedliwości. Na uznanie zasługuje również bogata bibliografia składająca się z wielu niemieckich źródeł i opracowań.

Czwarty rozdział autorstwa Anny Radziejowskiej z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie został zatytułowany „Śląskie Centralne Archiwum Ewangelickie we Wrocławiu (1934–1945) – rekonesans badawczy”. To skrypt wiedzy o wrocławskim archiwum, a jego treść opiera się na aktach będących w zbiorach Archiwum Państwowego we Wrocławiu, dotąd niezbadanych. Jest to pierwszy tekst, w którym omówiono zawartość ksiąg, ale przede wszystkim poruszono kwestię stosowanych przez śląskich ewangelików praktyk archiwalnych. W rozdziale przedstawiono również rys historyczny instytucji, przyczynki historyczne i prawne do jej powstania oraz jej wpływ na powołanie archiwów kościelnych. Tekst traktuje zarówno o zasobie archiwum, lokalu, zasadach obiegu dokumentacji jak i zadaniach archiwistów w latach funkcjonowania archiwum, czyli 1934–1945. Z uwagi na bardzo ciekawy temat, który porusza autorka, oraz fakt, że – jak sama wskazuje – „los większości zasobu archiwum centralnego nie jest dokładnie znany”⁴, tekst może być doskonałym początkiem do badań nad zasobem Śląskiego Centralnego Archiwum Ewangelickiego czy też archiwami kościelnymi.

Kolejnym tekstem w książce jest rozdział Tomasza Błaszaka ze szczecińskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej, zatytułowany „Dzienniki korespondencyjne jako narzędzie zarządzania dokumentami w kancelarii szczecińskiej Służby Bezpieczeństwa”. Tekst oparto o analizę 364 ksiąg z byłego województwa szczecińskiego, z okresu 1956–1990. Rozdział podzielono tematycznie na trzy części. W pierwszej przedstawiono podstawowe informacje dotyczące aktotwórcy, w drugiej omówiono syntetycznie obowiązujący u aktotwórcy system kancelaryjny a w trzeciej – znaczenie dzienników korespondencyjnych dla zarządzania dokumentacją, ich budowę, rodzaje, sposoby dokonywania zapisów, jak również ilości powstających dokumentów. Rozdział zawiera również przejrzyste tabele, w których zaprezentowano szczegółową liczbę zarejestrowanej korespondencji w podziale na lata i komórki organizacyjne⁵. Z przedstawionej tabeli wywnioskować można, że łącznie w 364 księgach dokonano ponad 450 tys. wpisów. Autor dokonuje również analizy ilości wpisów w kontekście wydarzeń historycznych. Na uwagę zasługuje konkluzja autora, iż dzienniki są cennym źródłem informacji o działaniach dotyczących kontroli społeczeństwa oraz jego zachęta do zgłębiania badań nad ich treścią, sugerując nawet odpowiednią metodę badawczą. W przypadku zainteresowania się takimi badaniami zaprezentowany tekst z pewnością będzie pomocny.

⁴ Ibid., 54.

⁵ Ibid., 66–7.

Szósty rozdział książki to tekst Marka Konstankiewicza, pt. „Kształtowanie się podstaw prawnych zarządzania dokumentacją w Polsce w XX i XXI wieku”. Celem tekstu, zgodnie ze słowami autora, jest „ukazanie, jak w perspektywie ponad 100 lat, czyli od odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r., aż do końca 2022 r., kształtował się stan prawny w obszarze zarządzania dokumentacją”⁶. Autor w sposób przejrzysty omawia wydawane kolejno akty prawa regulujące zarządzanie dokumentacją oraz omawia najważniejsze, wprowadzone tymi aktami, regulacje oraz ich wpływ na kształtowanie zasobu archiwalnego. Sporo uwagi poświęcono ustawie archiwalnej, która z wieloma zmianami obowiązuje nieprzerwanie od blisko czterdziestu lat oraz jej przepisom wykonawczym. Poruszono również kwestię wydanych w 2011 r. przepisów ustalających zasady kancelaryjno-archiwalne dla samorządów terytorialnych, w których to uregulowano wiele spraw związanych z elektronicznym zarządzaniem dokumentacją. Autor poddał również analizie akty prawne regulujące postępowanie z dokumentacją dla niektórych typów instytucji czy grup akt. Autor przedstawił także w formie tabeli zestawienie liczby obowiązujących regulacji prawnych dotyczących przechowywania, brakowania i archiwizacji dokumentacji. Tabela w zestawieniu z bogatą bibliografią z pewnością mogą stanowić ułatwienie dla badających aspekty prawne zarządzania dokumentacją.

„Udostępnianie danych zawartych w księgach wieczystych w internecie” autorstwa Piotra Koprońskiego z Uniwersytetu Gdańskiego to siódmy rozdział omawianej pracy zbiorowej. W zaprezentowanym tekście autor omawia proces, w wyniku którego w pełni zinformatywowano oraz udostępniono księgi wieczyste, tworząc w ten sposób przejrzysty zbiór danych dostępnych dla każdego. Autor przybliżył pojęcie społeczeństwa informacyjnego oraz idące w ślad za tym oczekiwania ludności wobec informatyzacji administracji publicznej. W tekście została również omówiona historia powstawania ksiąg wieczystych oraz ewolucja dokonywanych w nich zapisów, skończywszy na rewolucji cyfrowej i uzyskaniu jednolitej bazy dostępnej online. Z tekstu można się również dowiedzieć o zasadach funkcjonowania ewidencji. Tekst przybliżył rozwój społeczeństwa informacyjnego w Polsce na przykładzie elektronicznych ksiąg wieczystych i może stanowić zaplecze do rozszerzenia badań na inne typy rejestrów funkcjonujących obecnie w Polsce.

Kolejny rozdział, autorstwa Łukasza Kozłowskiego z Archiwum Państwowego w Szczecinie, nosi tytuł „Dokumenty elektroniczne w systemach teleinformatycznych innych niż EZD – zarys problemu z perspektywy Archiwum Państwowego w Szczecinie”. Autor porusza w tekście bardzo istotny problem braku regulacji prawnych dotyczących danych przechowywanych w systemach teleinformatycznych innych niż EZD, czyli tzw. systemach dziedzicznych. Ponadto wskazuje na mnogość procesów

⁶ Ibid., 75.

i danych przekazywanych wyłącznie przez systemy dziedziczne i zwraca uwagę na możliwość występowania luk we właściwym dokumentowaniu przebiegu spraw, a co za tym idzie – na możliwość niepełnego zachowywania w jednostkach odpowiednich materiałów archiwalnych. Autor wymienia także piętnaście najważniejszych problemów wynikających z gromadzenia dokumentacji w systemach teleinformatycznych, z których każdy mógłby posłużyć jako temat do odrębnych badań. Na uwagę zasługuje teza, że zarówno po stronie użytkowników jak i kontrolerów wymagane są szkolenia, gdyż zwiększenie świadomości i umiejętności lepiej pozwoli na zabezpieczenie przed utratą materiałów archiwalnych występujących w postaci elektronicznej.

Dziewiątym rozdziałem książki jest tekst Iwony Fischer z Archiwum Narodowego w Krakowie, pt. „Praktyczne aspekty udostępniania dokumentacji w archiwum państwowym w obecnym systemie prawnym ze szczególnym uwzględnieniem akt najnowszych”. Autorka podkreśla, że tekst nie jest analizą prawną, choć zawiera odniesienia do przepisów regulujących udostępnianie, a problematyka została przedstawiona przez pryzmat doświadczeń pracowników archiwów państwowych. Tekst jest niezwykle przejrzysty, a jego wartość podnoszą liczne przykłady praktycznego zastosowania przepisów dotyczące udostępniania akt. Z uwagi na to, że tekst traktuje o udostępnianiu akt najnowszych, autorka przytacza kazusy ukazujące konieczność indywidualnej oceny różnego rodzaju spraw. Wspomina również o braku precyzyjnych regulacji prawnych oraz konieczności nierzadko intuicyjnego rozpatrywania wniosków. Tekst może z pewnością być przyczynkiem do głębszych rozważań i jednocześnie w znacznym stopniu wspomóc archiwistów zakładowych w podjęciu decyzji co do sposobów rozpatrywania wniosków o udostępnianie.

Tekst Piotra Frąckowiaka z Archiwum Uniwersytetu Szczecińskiego, pt. „Jak przygotować się do wdrożenia systemu Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją w uczelni – przypadek Uniwersytetu Szczecińskiego” może służyć wielu polskim uczelniom jako swoista instrukcja i analiza przedwdrożeniowa. Początkowo autor przybliży sposób wykonywania czynności kancelaryjnych w uczelni na przestrzeni lat, dając tym samym pogląd na stan funkcjonowania kancelarii i środowisko, w jakim podjęto decyzję o wdrożeniu systemu klasy EZD. Autor podkreśla konieczność przeprowadzenia szkoleń kancelaryjno-archiwalnych wśród pracowników uczelni, bez których wdrożenie systemu nie byłoby realne. W tekście wykazano kolejne kroki podejmowane w celu wskazania EZD jako podstawowego środowiska dokumentowania przebiegu i załatwiania spraw. Niektóre z nich, np. analiza prowadzonych na uczelni rejestrów czy mapowanie procesów, mogą funkcjonować jako narzędzia, które z pewnością ułatwią wdrażanie EZD w instytucjach. Autor porusza również problemy napotkane na drodze wdrożenia, a cały tekst na pewno będzie przydatny dla archiwistów czy zarządców dokumentacją stojących przed podobnym wyzwaniem.

Rozdziałem jedenastym omawianej publikacji jest tekst Błażeja Gadka ze Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Wrocławskiego zatytułowany „Dokument w polskim prawie

cywilnym”. Autor rozjaśnia pojęcie „dokumentu”, dzieląc rozdział na dwie części. W pierwszej systematyzuje pojęcie dokumentu ujęte w prawie cywilnym materialnym. Poddaje również analizie ewolucję pojęcia, przytaczając konkretne przepisy prawa istniejące na przestrzeni lat. W tekście przybliżono także definicję „dokumentu elektronicznego”, odnosząc się do przepisów polskich i unijnych. Druga część artykułu dotyczy dokumentu w ujęciu prawa procesowego cywilnego. Autor podkreśla różnice w znaczeniu dokumentu w kontekście przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Rozważania ilustruje konkretnymi przykładami, czyniąc tekst zrozumiałym dla odbiorcy, a jednocześnie skłaniającym do dalszych przemyśleń.

Ewa Jędrzejewska z Uniwersytetu Szczecińskiego poruszyła problem dowodu dokumentu w sprawach z zakresu ubezpieczeń majątkowych. Na potrzeby rozdziału autorka omawia przykład postępowania dotyczącego dochodzenia roszczeń z obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu mechanicznego. Autorka przytacza przykłady dokumentów szczególnie istotnych w postępowaniach procesowych tego typu, jak również podkreśla możliwe istnienie dokumentów w różnej postaci, przytaczając jednocześnie odpowiednie przepisy prawa. Wskazuje także na istotę dokumentów dla sprawności przeprowadzania postępowań.

Tekstem, w którym również przeanalizowano dokument w ujęciu prawnym, jest rozdział Mariusza Nawrockiego z Uniwersytetu Szczecińskiego, który omawia podmiot przestępstwa poświadczenia nieprawdy w dokumencie. Autor w pierwszej kolejności przytacza definicję „dokumentu” wynikającą z Kodeksu karnego, podkreślając, że może mieć on dowolną postać przy jednoczesnym braku wymagań do posiadania jakichkolwiek atrybutów autentyczności. Swoją uwagę skupia zwłaszcza na dokumentach, wobec których można byłoby zastosować przepisy art. 271 Kodeksu karnego. Wskazuje na brak precyzyjnych przepisów służących jednoznacznej interpretacji tegoż artykułu, zwłaszcza na możliwość rozbieżnego postrzegania pojęcia „osoby uprawnionej do wystawienia dokumentu”. Autor omawia problem na przykładzie postępowania dyscyplinarnego w szkole wyższej, obrazując w ten sposób mnogość sposobów interpretacji przepisu w zależności od kontekstu i ról uczestników procesu.

Tematykę postępowań dyscyplinarnych porusza Marta Jasińska w tekście „Dokumentowanie czynności dokonywanych przez czynnik dyscyplinarny w postępowaniu wyjaśniającym dotyczącym studentów lub nauczycieli akademickich”. Autorka podkreśla istotę rzetelnego przeprowadzenia postępowania przy zachowaniu zasady pisemności, wskazując również różne tryby postępowania w zależności od statusu obwinionego. Tekst podparty jest przykładami oraz odpowiednimi przepisami prawa, dzięki czemu może stać się skrytem przybliżającym procedurę, przydatnym zarówno osobom oskarżonym jak i rzecznikom dyscyplinarnym.

Ostatnim, piętnastym rozdziałem książki, jest tekst Pawła Michalika z Uniwersytetu Szczecińskiego, pt. „Zarządzanie dokumentami przy wsparciu sztucznej inteligencji na przykładzie organów wymiaru sprawiedliwości”. Tekst opiera się na analizie

wykorzystania AI w Brazylii, RPA, Chinach, Indiach i Polsce. Omówiono także możliwości zastosowania rozwiązań zagranicznych w polskim sądownictwie. Autor wykazuje szanse i zagrożenia wynikające ze stosowania sztucznej inteligencji oraz innowacyjność rozwiązań stosowanych już za granicą.

Pozycja *Zarządzanie dokumentacją – aspekty prawne i historyczne* jest interdyscyplinarną skarbnicą wiedzy – zarówno z pola archiwistyki, zarządzania dokumentacją, prawa jak i administracji publicznej. Teksty w zdecydowanej większości poparte są licznymi kasusami, dzięki czemu całość jest przystępna i przyjemna w odbiorze. Bogata bibliografia każdego z rozdziałów z pewnością zachęca do zgłębiania badań z zakresu zarządzania dokumentacją, niezależnie od postaci, w której występuje.

Ewa Skonieczna

(Politechnika Bydgoska im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich)

ewa.skonieczna@pbs.edu.pl; ORCID: 0009-0001-1439-3509

■ Bibliografia

Flaga-Gieruszyńska, Kinga, Paweł Gut, i Piotr Frąckowiak, red. *Zarządzanie dokumentacją: aspekty prawne i historyczne*. Rozprawy i Studia / Uniwersytet Szczeciński, t. (1364) 1290. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2023. <https://doi.org/10.18276/978-83-7972-651-6>.